

Иван Касабов
Институт за български език, БАН

РАЗКАЗВАЩИЯТ ГЕРОЙ В ЕЗИКОВАТА МИТОЛОГИЧНА „КАРТИНА НА СВЕТА“

Езиковата дейност (в своята специфика) може да се разглежда като една от многото различни човешки дейности. Наред и в сравнение с тези други дейности, тя е физиологично-психологична и интелектуална (когнитивно-категоризираща), субективна и едновременно с това социална — „комуникативна“. Внимателният анализ на езиковата комуникация показва, че типични за общуването са **въпросите** (*металингвистична функция*) и **заповедите** (конкретно *апелативна*), **заклинанията** и **инвокациите** (*магическа*), заедно с всичко, характерно за *диалога*, както и поддържащата го (*фатическа*) функция (по Якобсон¹). Всичко останало, смятано за езикова комуникация, са **наративни дискурси**, т. е. разкази на случки (събития, *сцени*) от позиция на разказващия. Всъщност, известно е, че всеки „комуникативен“ диалог, всеки разговор може да бъде сведен до монологичен дискурс (и обратно — всяко повествование да се развие до диалог, двугласен дискурс. Срв. Греймас²). Всичко това особено ясно проличава в теориите за т. нар. *речеви актове*, акцентирани върху второстепенните употреби на езика за **правене на неща** (срв. Остин³, разглеждащ тези употреби като равностойни на останалите неезикови човешки актове), за сметка на типичното за употребата на езика **знаково предаване на съобщения**.

Познатата Якобсонова⁴ схема на езиковата комуникация: Адресант — ... — Код — ... — Адресат е само удобно за хуманитариста представяне на кибернетичния модел за предаване на информация, но е крайно неизчерпателна по отношение на същността си. Заслужават внимание поне два основни момента:

1. Предаването на информация в една система не може да бъде независимо от организацията и управлението на тази информация, дори и от гледна точка на кибернетиката.

2. Знаковият характер на езика предполага преди всичко комуникация на субекта с обкръжаващата го среда, след това комуникация със себе си и накрая комуникация от типа адресант — адресат, т. е. налице са преди всичко необходимите предпоставки за *основните функции* на езика в типична речева ситуация: **репрезентативна** (или референтна — отношение към действителността — знак-*символ*), **експресивна** (изразяване на *говорещия* — знак-*симптом*) и **апелативна** (въздействие върху *адресата* — знак-*сигнал*) по К. Бю-

¹ Якобсон, Р. „Лингвистика и поезика“. В: *Структурализм: „за“ и „против“*. Москва: Наука, 1975.

² Greimas, A., J. Courtès. *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris : Hachette, 1979.

³ Austin, J. *How to Do Things with Words*. Oxford : Oxford University Press, 1975.

⁴ Якобсон, Р. „Шифтери, глаголни категории и руски глагол“. В: *Принципи типологического анализа языков различного строя*. Москва: Наука, 1972.

лер⁵, или съответните: референтна, емотивна и апелативна функции по Р. Якобсон.

Двойната роля на субекта на акта на изказването (отправителя на съобщението) — на адресант на **дискурса** и на създаващ разказ (**наратив**), както и (в типичния случай на диалог) на Ти-лицето на адресата и възприемащия и интерпретиращ разказа намира специални езикови изрази във всяко едно изказване (проблем, специално разглеждан от Бенвенист⁶ и Греймас⁷). С други думи, произвеждащият акта на изказването е в дублираща (двойносубектна) роля и като автор на отправеното изказване, неговата роля може да се разглежда като *сценична* — и „актьорска“, но едновременно с това, и като „постановъчно-режисьорска“. Достатъчно е да си представим, че една случка не се (не може, не трябва да се) разказва, а се налага или се предпочита да се представи с други средства, т. е. да се „изиграе“ сценично чрез пантомима (обратно на ситуацията, описана от У. Еко⁸, разсъждавайки върху колебанията на Авероес върху същността на театъра от цитирания разказ на Борхес).

Посочените дотук уточнения насочват към необходимостта да се открият заложените в езика средства и механизми за такова повествователно представяне, които са на разположение на разказващия човек. Ясно е, че за целта ни е необходима достатъчно обща семантична теория, обхващаща езика като цяло (не само като система, но и като процес, реч).

При разглеждане на езика като такава комплексна система, от глобална гледна точка, изникват поне два въпроса:

1. От колко под-системи е съставена тази сложна система, кои са нейните равнища и каква е тяната йерархия (а също, кои са единиците на всяка от тези подсистеми и коя от тях е основна за цялата система)?

2. Коя е основната функция на системата?

За да се намери задоволителен отговор на тези въпроси, явно трябва да бъде открито нещо **трето**, което да свързва подсистемите и функциите, за да бъде възможно да се отговори на фундаменталния въпрос: *Кой е основният принцип на функциониране на системата?* Това трето нещо би трябвало да бъде или единица, основна за системата като цяло (като например думата или изказването), или няколко (минимален брой) единици, общи за цялата сложна система, които да осигуряват нейната изоморфна (и хомоморфна) природа, както и превключването между системата като схема и системата като процес (и обратно).

1. Такава теория се нуждае преди всичко от различаването на няколкото неразчленими в езика Аз-а, съществуващи синкретично и действащи едновременно в акта на изказване:

1. Очевидното *Аз* — лично местоимение като лексико-граматична категория (част на речта) — изразно средство от езика като система.

2. Субектно-подложното, на пръв поглед явно *Аз* като субект на изреченската предикативна фраза АЗ СЪМ (някакъв) НЕЩО — единствено езиково-речево изразно средство за говорене, т. е. казване на нещо или референтно отнасяне към „обективния“ външен свят.

⁵ Bühler, K. *Sprachtheorie*. Jena: Fischer, 1934.

⁶ Benveniste, E. *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard, I, 1966, II, 1974.

⁷ Greimas, A. *Sémantique structurale*. Paris: Larousse, 1966; *Du sens*. Paris: Seuil, I, 1970, II, 1983.

⁸ Еко, У. „Семиотика на театралното представление“. *Драма ревю*, I, 1977 (превод).

3. Скритото повествователно *Аз*, имплицитно съществуващо във всеки разказ, но винаги (при нормални обстоятелства) елиптически пропускано като подразбиращо се. Това е субективното *Аз* на разказвача във фразата АЗ КАЗВАМ НЕЩО ЗА НЕЩО, прикрито в нормалните изречения в речта и превръщащо всяко просто изречение в сложно подчинено от общосемантична гледна точка. Напр. (АЗ КАЗВАМ, че) АЗ СЪМ (добър) ЧОВЕК. То проличава в наклоненията и модалностите, като определящи събитията на наратива като реални, възможни или необходими.

4. Дълбинното дискурсивно *Аз* на говорещия, на всеки акт на изказване, т. е. на КАЗВАНЕ НА НЕЩО ОТ НЯКОГО, което разгърнато семантично съдържа фразата {[АЗ МИСЛЯ (ЗНАЯ, УСЕЩАМ, ЧУВСТВАМ)], че и въз основа на това [(АЗ) КАЗВАМ, че]} АЗ СЪМ (добър) ЧОВЕК във формата на сложно съставно изречение с подчинени. Това *Аз* е задължително условие за всеки акт на изказване, както и неговата ориентация във времето (СЕГА) и пространството (ТУК) с граматическите: лице (число), време (локативна падежна функция), член, показателни местоимения и наречия, предлози и евентуално към Ти-лицето — субект в комуникацията.

Това йерархично „раздвояване“ на езиково-речевия АЗ показва различните равнища на говорене, които са забулени в обичайността на езиково-речевата конвенция. Елиптичността като резултат на езиковата икономия обаче в никакъв случай не означава, че не съществуват отделни компетентности за владене на всяко от посочените нива и съответно — собствени „семантични граматик“ за всяко от тях: лексико-граматична (универсална за отворените класове — съществителни и глаголи — за всички езици), изреченско-синтактична (универсална форма на изказването за всички езици), функционално-синтактична наративна (универсална за всички култури) и прагматично-синтактична дискурсивна (универсална за всички хора).

Ето и следващата таблица, показваща тази йерархия на (езиково) речевия АЗ със съответните му характеристики и условия за проява на всяко от равнищата 1.- 4.:

<p>типична ситуация („сцена“) на изказване</p> <p>/егоцентричност/</p> <p>дискурс</p>	<p>Аз (-Ти), Тук & Сега</p> <p>пространствено-времева ориентация-координация</p> <p>ГОВОРЕНЕ — акт на изказване /дискурс/</p> <p>лице (ед., мн.), време, (локативна падежна функция), член, лични, показателни местоимения и наречия, предлози</p>	<p>шифтери .1.</p> <p>/условия на знаене и (ре)презентация/</p> <p>дискурсивни категории</p>
<p>възможен свят (начин на Съществуване)</p> <p>/модус и тематизация/</p>	<p>съм (е) — мога (желая) — трябва</p> <p>реален — възможен — необходим</p> <p>РАЗКАЗВАНЕ — изказване — резултат</p>	<p>модуси .2.</p> <p>/условия за съществуване на обектите (res) в</p>

<i>наратив</i>	(с ОТНОШЕНИЕ (мнение) за казаното) “наклонения” — модалности модални глаголи и наречия за начин	(ре)презентацията/ <i>наративни категории</i>
<i>референция</i> /предикация/ <i>пропозиция</i>	казвам-говоря (мисля-зная - усещам-чувствам) свойство (качество) приписвано на нещо КАЗВАНЕ — Субектно-обектна предикация синтактична изреченска структура (копула) време, лице (ед., мн.), вид, залог, падежи	синтактични категории . 3. /логико-граматически (пропозиции-изречения) условия за изразяване/ <i>предикативни категории</i>
<i>сигнификация</i> /субект—обект/ <i>класове думи-знаци</i>	<u>неща (res) — ситуации — отношения</u> (съществителни — глаголи — “връзки”) субстанция — процес (действие) — (съ)отношение ЧАСТИ НА РЕЧТА думи (морфо-семантична) структура	лексико-граматични категории . 4. (части на речта) /условия за съществуване и принадлежност на нещата/ <i>сигнификативни категории</i>

II. В допълнение, такава теория би могла да се основава върху хипотезата за принципната възможност естественият език да служи и като метаезик за своето (като език-обект) семантично описание. За да може да бъде изпълнена тази метаезикова роля по отношение на лексикалната (езикова, за разлика от разгледаната речева) семантика, е необходимо огромният брой на думите в който и да е естествен език предварително да бъде компресиран и редуциран до определен минимален списък от думи, необходими и достатъчни, за да представят значенията на всички останали думи. Такава редукция е постижима теоретично по принципа на последователното семантично включване, т. е. единиците с по-тясно семантично съдържание се включват в единиците с по-общо семантично съдържание и се представят чрез тях, а практически — в съставянето на Речник-минимум.

Резултатите от анализа на лексико-семантичната (под)система на езика въз основа на работата ни върху *Семантичен речник-минимум*⁹ (съдържащ 850 заглавни думи) разкриват специфичната „картина на света“ в българ-

ския език. Като теоретичен конструкт, този *Речник* се приема за представителен за лексиката в цялост със съответната структурна организация на лексико-семантичните полета като система.

При съставянето на *Универсален енциклопедичен речник*¹⁰ (обхващащ 10 000 заглавни единици) се установи принципът всички заглавни думи да бъдат дефинирани в три отделни части — терминологична, обикновена езикова и метафорична. В първата част думата се дефинира като термин (*terminus technicus*), във втората част като *всикидневно*, „*наивно*“ значение и в третата част — като *метафорично значение* (или общо, неконкретно значение).

Като резултат от този подход, всяка дума се явява пресечна точка от три принципно различни семантични полета: **терминологично-таксиномично, популярно-езиково и асоциативно-метафорично**. Тези полета са области, принадлежащи към три принципно различни и съвместно съществуващи в езика „*картини на света*“. Научно-енциклопедичната картина представя научното знание за състоянието на света, приемано за обективно истинно. Популярно-езиковата картина представя обикновеното, „наивно“ знание за света, акумулирано през вековете и зачимо за обществото от съвременна гледна точка. Асоциативно-метафоричната картина е всъщност картина на възможните светове в областта на въображението — поетично (фигуративно) и митологично. При семантичното описание на думите в посочените речници се установи специфична организация (структура) и йерархия на думите в лексико-семантичните полета и в различните лексико-граматични категории (части на речта) на системата на езика.

Резултатите от анализа на лексико-семантичните (под)системи на езика, основани върху посочените *Речници*, са следните:

Преди всичко става дума за Лексико-граматичните класове или Части на речта от Аристотеловата категоризация: **имена, глаголи и връзки (предлози, частици, съюзи, местоимения и модални глаголи** в разширените от Аристарх 8 категории). Имената (субстантиви) и глаголите са т. нар. отворени (или лексикални) класове и те са **универсалии** за всеки език. Другите, т. нар. затворени (или функционални) класове, може да варира от един тип език до друг, но те играят главна роля в изреченската и текстовата граматична конструкция. Всички те се характеризират с ограничен брой единици и строги парадигми за всяка от категориите в езика. Групата от следващите три основни типа: личните местоимения като **аз, ти** (идентифициращи участниците в дискурса) и всички наречия и местоимения за място (пространство) като **това, онова, тук, там** (и дори глаголи като **идвам — отивам**), и за време като **сега, тогава** ще наричаме **деиксиси или шифтери** (т. е. „показващи думи“, следвайки О. Ясперсен и Р. Якобсон¹¹). Главната роля на всички тези шифтери е да организират типичното изказване в дискурса и да осигуряват неговата ориентация и координация във времето и пространството. (Всъщност те осъществяват класическото драматургично изискване за триединство на *време, място и действие*).

1. Лексикалната семантика на езика като цяло може да бъде сведена до минимум от ок. 850 думи-семанти, разпределени в 17 основни лексико-семантични полета (вж. равнище 5. от таблицата по-долу), организирани около централна област от ок. 300 думи-семанти (значения) с две ядрени единици за

⁹ Касабов, И. *Семантичен речник-минимум*. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 1990.

¹⁰ Касабов, И., К. Симеонов. *Универсален енциклопедичен речник*. Т. I, С.: Свидас, 1999.

¹¹ Якобсон, Р. „Шифтери, глаголни категории и руски глагол“. *Цит. съч.*

двете основни чести на речта: **ЧОВЕК** за съществителните и **СЪМ** за глаголите (вж. равнище 8. на таблицата). Това показва по явен начин антропоцентричния характер на системата.

2. Тези две ядрени единици в комбинация образуват основната елементарна предикативна фразова (на изречението и изказването) единица **Човек съм** или **Аз съм човек**. (Със следваща стъпка: **Аз казвам нещо за нещо**.)

3. Анализът на метаезика на описанието (на дефинициите) на всички главни думи от *Семантичния речник минимум* показва, че:

а/ Ядреният глагол **съм** е непосредствено обкръжен от модалните глаголи: **желая (искам), трябва, може (мога)**, от перцептивните **усещам (възприемам)** и **чувствам**, от когнитивните **мисля и зная**, от предикативно-нарративните (*verba dicendi*) **казвам и говоря** и от основните глаголи за действие и събитие изобщо **правя и става**, чрез (дефинициите на) които се тълкуват всички останали глаголи.

б/ Метаезикът на описанието на имената от 17-те лексико-семантични полета се редуцира до съществителното **ЧОВЕК** (или заместено от **Аз**), непосредствено обкръжено от няколко термина, представляващи ядрото на терминологичната „картина на света“ като: **начало и край, част и цяло, причина и действие (следствие), необходимост и случайност, време и пространство, съдържание и форма, същност и явление, количество и качество, нещо и нищо, субстанция, отношение...**

Тези базови термини позволяват написването на всякакъв тип научно (дискурсивно) изложение (от трактат до Пролегомени).

в/ Метаезикът на дефинициите на съществителните имена от нулевата област (непопадащи в нито едно поле) се свежда (редуцира) до 7 ядрени единици — думи в ролята им на семемии (лексикални значения): **герой, враг, помощник, борба, средство, цел, сцена**. (Порязващо съвпадение с актантните функции на Вл. Пропп¹², изследвани и от А. Греймас¹³ и др., а може би и с падежните роли на Ч. Филмор¹⁴ установени, разбира се, от друг аспект и чрез различни процедури.

Тези базови функционални единици, съставляващи „митологичната картина на света“ позволяват конструирането на всякакъв разказ (от вълшебна приказка до роман и научна фантастика).

г/ Адюнктивите (прилагателни и наречия), а също и местоименията, предлозите, определителните членове се свеждат до **предикативната „атрибуция“** и до пространствените и времевите координати — деиксисите или **шифтерите**.

Така става явен принципът на преход от лексикалната семантика (с различните ѝ йерархични категории: същински примитиви, функционални, метатопологични и лексико-граматични) чрез „ключо“ на посочената предикативна структура към семантиката на изказването в различните модалности и от тях — към наративността и дискурса (т. е. на езика като цяло: и като схема, и като процес). Заслужава специално да се експлицира и подчертае, че семантиката на изказването като единица на речта (*parole*) е заложено в семантиката

¹² Пропп, В. Я. *Морфология сказки*. Москва: Наука, 1969.

¹³ Greimas, A. *Sémantique structurale*. Op. cit.

¹⁴ Fillmore, C. „The Case for Case“. In: Bach, E., T. Harms. *Universals in Linguistic Theory*. New York, 1968, pp. 1-90.

на думата като единица на езика (*langue*) и обратно чрез общи семантични единици — семи, получени чрез анализа на метаезика на дефинициите. При това положение се оказва, че същински семантични примитиви (в смисъла на Вежбицка¹⁵) са именно посочените (вж. равнищата 5. — 8. в таблицата по-долу) единици:

<p><i>субстанциална катогоризация</i></p> <p>/обектни области/</p> <p><i>съществителни имена</i></p>	<p>ЛЕКСИКАЛНО-СЕМАНТИЧНИ ПОЛЕТА (Области)</p> <p>морал (и право), наука (и образование), война, култура, религия, общество, психика, семейство, болест (и здраве), дом, тяло, път (и град), природа, организъм, производство (и пазар), храна, пари</p>	<p>топологични категории . 5.</p> <p>(име на лексикално-семантични полета)</p> <p>/условия за отношение между нещата/ денотативни катег.</p>
--	---	--

<p><i>мета-категоризация</i></p> <p><i>Метаезик на лексико-семантично описание</i></p>	<p>начало и край, част и цяло, причина и действие (следствие), необходимост и случайност, време и пространство, съдържание и форма, същност и явление, количество и качество, нещо и нищо, субстанция, отношение ...</p>	<p>епистеми .6. (предикаменти)</p> <p>/основни условия за съществуване и определяне на връзката м/у нещата (res)/</p> <p><i>Научно-философски категории</i></p>
--	--	---

<p><i>функционална категоризация</i></p> <p><i>Метаезик на функционално-семантично описание</i></p>	<p>герой, враг, помощник, борба, средство, цел, сцена</p> <p><i>идеал (като)</i></p> <p>цел, красота, добро, (желание, душа, Бог)</p>	<p>митологеми .7.</p> <p>/основни условия за функционална (ре)презентация на света на хората и отношенията между тях/</p> <p><i>Литературни категории</i></p>
---	---	---

¹⁵ Wierzbicka, A. *Lingua mentalis. The Semantics of Natural Language*. Sydney, New York, London: Academic Press Australia, 1980; Leibniz, G. *New Essay Concerning Human Understanding*. La Salle: The Open Court Company, III, 1949; Locke, J. *The Works of John Locke*. Vol. I-II. *Philosophical Works*. London, 1854.

<p>семантични примитиви</p> <p>Метаезик на обща семантична интерпретация</p>	<p>Characteristica Universalis (Lingua Mentalis)</p> <p>Аз [като Субект = човек + Обект = нещо],</p> <p>Съм [като Процес (= става + Действие = правя), Състояние (Начин, Качество + Чувство) + Съществуване (Реална (уникална) субстанция)]</p> <p>и модуси (= желая, трябва), Време (= сега), Място (= тук)</p>	<p>езикови „априорни“ .8. (идеи)</p> <p>Общофилософски категории</p>
--	--	--

Обобщените резултати от нашето изследване показват необходимостта от отделяне на различни типове и равнища на категоризация в езиковата система:

I. На дискурса (изказването като акт) и неговата „граматика“ — всичко, отнасящо се до говорещия (и слушащия) със специфичната роля и условията на ориентация и координация чрез т. нар. **шифтери**, осигуряващи конвенцията на всяка комуникативна дейност.

II. На наратива (изказването като резултат, текст) и неговата „граматика“ — всичко, осигуряващо възможността за всяка езикова (ре)презентация (в кохерентна наративна история (разказ) за всяка житейска ситуация в реалния или възможните светове чрез тематизация в различни модалности: като реална (assertoric), възможна (problematic) или необходима (apodictic) в различни модуси чрез модалните глаголи като **съм (е), може (желая), трябва**.

III. На езиковата (изреченска, синтактична) граматика — всичко, свързано с предикацията като ядрена структура на всяко изречение, т. е. **КАЗВАНЕ НА НЕЩО ЗА НЕЩО** — основната елементарна предикативна фразова единица като резултат от комбинацията на двете ядрени единици за имената и глаголите в езика като цяло. Това не е само атрибутивно приписване на признаци на предиката, но и езиков (логически Субектно-обектен) акт на референция към ситуация от действителността (в сегашно, минало или бъдеще време). То е имплицитно, обикновено елиптически пропускано в изказването (и мисълта), но може да бъде изразено чрез перцептивните глаголи **усещам** и **чувствам**, чрез когнитивните глаголи **мисля** и **зная**, чрез глаголите за предикация и нарация (*verba dicendi*) **казвам** и **говоря**, и чрез основните глаголи за изразяване на действие или събитие по принцип **правя** и **случва се** — ядрени глаголи, чрез които може да бъдат интерпретирани (чрез дефиниции) всички останали глаголи в езиковата система.

IV. На лексико-граматичната категоризация (частите на речта) — всичко, свързано с онтологичната категоризация (и таксономична класификация) на **Битието** в различни категории, реализирани в (знаково-когнитивната) епистемологична корелация между: **усещане, възприятие (aperception), образ (Anschau)** и **понятие (concept)** и **звучащата дума-име**.

V. На „истинската“, топологична категоризация (на съществителните) — всичко, свързано с основните термини във всяко от 17-те основни лексико-се-

мантични полета (domains) в 17 топологични категории: **морал (и право), наука (и образование), война (и мир), култура, религия, общество, психика, семейство, болест (и здраве), дом (и жилище), тяло, път (и град), природа, организъм, производство (и пазар), храна, пари**, чрез които може да бъде представена лексико-семантичната система на езика като цяло (чрез редуцирането ѝ до минимум от около 850 думи).

VI. На мета-категоризацията като резултат от мета-езика на семантично описание, включваща няколко термина, приемани за ядро на всеки тип т. нар. онтологии, като: **начало & край, част & цяло, причина & действие (следствие), необходимост & случайност, време & пространство, съдържание & форма, ноумен & феномен, количество & качество, нещо & нищо, субстанция, отношение...** Тези научно-философски термини наистина са сред най-трудните за дефиниране (като заемащи места непосредствено под имената на всяка от семантичните области), но както е добре известно, те са в основата на всяка метафизика, без значение дали са наречени *a priori* **идеи, категории (predicamenta или predicabilia** у Аристотел или Кант и др. философи).

VII. На функционалната категоризация, като резултат от метаезика на функционално-семантичното описание, включващ функционално фигуративните термини като: **герой, враг, помощник, битка, средство, цел, сцена, осигуряващи главните условия за функционална наративна репрезентация на света на човешките събития и на отношенията между тях**.

Остават **идеалът** като **върховна цел** във **всекидневния живот**, като **идеал на красотата** в **естетиката**, и като **добро** (vs. зло) или **summum bonum (das hoechste Gut)** в **морала**. От тези три хипостази на идеала може да се извлекат **свободата на (свободната) воля, вечността на душата и съществуването на Бога** в **религиозната вяра** и — на края — **истината за Света** и **смисълът (значението) на Живота** в **познанието и философията**.

VIII. Накрая може да бъдат извлечени т. нар. **Семантични примитиви (Characteristica Universalis или истинските езикови „априорни“ в Lingua Mentalis)** като **Аз** [като Субект = човек + Обект = нещо], **Съм** [като Процес (= става + Действие = правя), Състояние, Качество + Чувство) + Съществуване (Реална (уникална) субстанция)] и **модуси (= желая, трябва), Време (= сега), Място (= тук)**. Тези централни философски категории са ядрото на **мета-езика на генерална семантична интерпретация в Семантичния речник-минимум**, разширен до **Универсалния енциклопедичен речник** и до **ТЕЗАУРУС**.

В обобщение, такава семантична йерархия на (мета-)идеите може да бъде представена обединено в следната схема от 4 равнища: **1. — 3.**, включващи **дискурсивните, наративните и предикативните (речеви) категории**; **6. — 8.** включващи **научно-философските, литературните и централните философски категории**; **4. — 5.** със **сигнификативните и денотативните (знакови) категории**; и **A. — C.** — **йерархията на семантичните интерпретации в различните по тип (и обем) речници**. Може да бъде показана строгата корелация и семантична редупликация (и езикова „редундантност“) между следните паралелни двойки: **1. шифтери (в дискурса)** и **8. езикови „априорни“**; **2. модуси (в наратива)** и **7. митологеми**; **3. синтактични категории (в изреченско-съждителната предикация)** и **6. епистемия**; и **4. лексико-граматични категории** и **5. топологични категории** в естествения език като схема-процес.

Следва да се отбележи, че след като семантиката на цялата лексико-семантична система на езика може да се редуцира до глагола **съм** с непосредст-

вено обкръжаващите го модални глаголи: **желая (искам), трябва, може (мога),** перцептивните **възприемам и чувствам,** от когнитивните **мисля и зная,** предикативно-нарративните **казвам и говоря** и от основните глаголи за действия и събития изобщо **права и става;** до съществителните имена: **герой, враг, помощник (приятел), битка, средство, цел, сцена** и до адюнктивите (и местоименията) за пространствено-времеви координатни отношения, то за най-адекватен модел за представянето на цялостната лексикална семантика като схема може да се смята представянето ѝ като сцена, „кадрираща“ семантиката на всяка от думите в езика.

След като от комбинацията на ядрените лексикални единици се получава основната елементарна предикативна фраза като модел на изречението и изказването: **Човек съм** или **Аз съм човек** със следваща стъпка на разширение: **Аз казвам нещо за нещо,** то тя заедно с посочените модалности позволява да се говори за всичко (със съответното отношение на говорещия). А да се говори за нещо значи да се казва нещо за нещо или на практика — да се разказва дадена случка, т. е. случката да бъде представена с думи сценично, като мизансцен (с разположението на актьорите-действащи лица в дадена ситуация).

Всеки литературен разказ: мит, вълшебна приказка, фолклорно или авторско литературно-драматургично произведение, независимо от жанра му, имат необходимо зададената сценичност в езика (и като схема, и като процес) като първична моделираща система, което заедно с реторическите и жанрови канони изгражда произведението. Това всъщност дава възможността за написването на есе по заглавие от една дума (тема), както и поставянето на еднословно заглавие на огромен роман (напр. *Одисей* на Дж. Джойс). възможности за създаване на всякакви текстове — от поетични до научно-енциклопедични.

Така накрая може да формулираме хипотезата за **сценичността** (с актантността в най-общ смисъл) като основен принцип на общата, глобална семантика, проникваща от драматургичния разказ през всеки нарративен дискурс, през единствената предикативно-изреченска форма на всяко изказване до организацията на лексико-семантичната система на езика, в която всяка дума-знак като епос, онома, може да бъде и етимон, и термин, и символ, и метафора-мит.

Всичко това показва, че комплексността на езиковите системи се корени преди всичко в комплексността на сложните им единици — думите-знаци, както и в двойната семиологичност (семиотична и семантична по Бенвенист¹⁶) на механизма им на действие — като единствени възможности за създаване на всякакви текстове — от поетични до научно-енциклопедични.

Остава само следващата логическа стъпка, за да си отговорим на следните въпроси за всеки разказ (и съответно за всеки разказващ):

Възможен ли е нарратив (митологичен, литературен, исторически, биографичен... разказ), който, след като не може да бъде построен иначе, освен по законите не само на литературните, но и на езиковите категории, да не е героичен?

Възможен ли е дискурс на разказващ, чиято позиция като участник в разказваната от него случка да не е героична (трагична, драматична), след като между *Аз-а* и *Те* са малкото останали (на врага или помощника) възможни функционални роли за участие в която и да е сцена?

А негероична Автобиография... (в етимологичен смисъл) като описание на собствения Живот... в схващания по даден начин Свят...

¹⁶ Benveniste, E. *Op. cit.*